

КОЛЕКТИВНА БІОГРАФІЯ ШІСТДЕСЯТНИКІВ: ПРОБЛЕМА ЗБОРУ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ МАТЕРІАЛІВ

Оксана Плющик

Інститут біографічних досліджень,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-3725-0869

COLLECTIVE BIOGRAPHY OF THE LITERARY MOVEMENT OF THE 1960S:
THE PROBLEM OF COLLECTING AND SYSTEMATIZING MATERIALS

Abstract: The article deals with the problem of collecting and systematizing materials about the figures of the Ukrainian literary movement of the 1960s, integrating scattered documents and scientists' works of into the base of biographical materials. Attention is focused on the tools of prosopographical research, which is proposed for creation of a collective portrait of the writers of the 1960s. In the article an attempt has been made to define separate terminological concepts for the designation of phenomena, actions and status of persons of the literary movement of the 1960s and 1970s, as well as an analysis of the set of documents and materials that are publicly available in the information space of Ukraine and their ability to provide a full-fledged collection information for the formation of a database with the aim of creating a collective biography of the representatives of the literary movement of the 60s and 70s of the 20th century.

Keywords: literary movement of the 1960s, biography, generation, prosopography, printed editions, Internet resources

Тема шістдесятників – покоління інтелігенції, основу якого на початку та в середині 1960-х років склали письменники, мистецтвознавці, перекладачі, кінорежисери та ін., які сповідували свободу індивідуума й творчого самовираження, плюралізм думок та ідеалів у протиставленні до канонів радянської культури, класових цінностей; виходили за офіційні ідейно-естетичні межі; культивуючи альтернативну національну культуру, були в опозиції до тоталітарного державного режиму, – нині є дуже популярною серед науковців. Вона проходить червоною ниткою не тільки через долі окремих особистостей, але й у багатьох аспектах загалом визначає характеристику 60–70-х років ХХ століття – одного з найбільш неоднозначних і зміфілогізованих періодів в історії України. Проте опубліковані матеріали, як друковані, так і в інтернет-мережі, є досить суперечливими за своїми оцінками й судженнями. У них висловлюються різні думки (натяки, припущення тощо) стосовно подій того часу, знаних

і відомих особистостей, а також тих, хто був поруч з ними пліч-о-пліч, але не здобув належної уваги й ваги, або ж ті імена, які нині тільки поступово “входять в орбіту” вітчизняної минувшини.

Серед когорти дослідників, до речі, як членів родин шістдесятників, їхнього оточення, так і представників різних галузей знань, варто назвати Олега Бажана, Сергія Білокона, Наталію Дзьомбу, Олексія Зарецького, Георгія Касьянова, Юрія Коваліва, Романа Корогодського, Михайлину Коцюбинську, Михайла Наєнка, Оксану Пахльовську, Анатолія Русначенка, Олега Рарицького, Людмилу Тарнашинську й багатьох інших. Слова поетки-шістдесятниці Ірини Жиленко: “Шістдесятники – тема невичерпна, як невичерпне все на цьому світі. Глибина бездонна і запитання без відповідей. І немає відповіді на запитання”¹ – звучать як заклик і стимул до наукового пошуку. Валерій Шевчук, письменник-шістдесятник, ще в 2015 році стверджував, що “Історію шістдесятництва не написано. Для цього мало персональних спогадів учасників того руху, його треба осмислити; очевидно, на те має прийти час”². Отже, на часі актуальною залишається тема поглибленого дослідження феномену шістдесятництва в усіх його проявах і постатях.

Метою нашої розвідки є – дослідити можливості опублікованих до сьогодні друкованих та інтернет-джерел як документальної інформаційної бази для подальшого вивчення історичного процесу 1960–1970-х років з визначенням ролі окремих особистостей у ньому для створення колективної біографії покоління шістдесятників.

Для досягнення цієї мети важливо визначитися з термінологією, яка в різних аспектах окреслює явище шістдесятництва, критеріями та дослідницьким інструментарієм, а також колом інформаційних ресурсів. Осмислення колективної біографії шістдесятників вимагає аналізу багатьох аспектів доби, розгляду їх у різних площинах, співставлення різноманітних за своїм характером джерел. За визначенням Віталія Чишка, “Біографія в її широкому тлумаченні як історико-культурологічне явище є сукупним поняттям, що об’єднує різні види, роди й типи біографічного дослідження, що склалися історично. Вона є об’єктом літературної і наукової діяльності та складним історичним явищем, що чутливо реагує на суспільні колізії, зміни історичних парадигм та ідеологічні коливання”³. На думку дослідниці шістдесятництва Людмили Тарнашинської: “...тільки з сукупності поглядів, оцінок і висновків можна напрацювати адекватну оптику бачення тієї епохи, що ввійшла в нашу історію як епоха

¹ І. Жиленко, *Ното feriens. Спогади*, Київ 2011, с. 411.

² В. Шевчук, *На березі часу. Ті, котрі поруч: Спогади про сучасників*, Київ 2015, с. 152.

³ В. Чишко В., *Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України*, Київ 1996, с. 4–5.

шістдесятництва”⁴. Саме тому до джерельної бази дослідження ввійшли різні за своїм характером і походженням матеріали: спогади шістдесятників і про них, документальні свідчення, опубліковані на сайтах музеїв, архівів, а також відображені в кінофільмах.

Серйозною проблемою постає саме визначення поняття “покоління шістдесятників”. Як явище, “шістдесятництво”, утвердившись спочатку на ґрунті культурницького руху, у подальші, 70-ті та 80-ті роки ХХ ст., переросло в активне ідейне протистояння державним владним структурам і набуло загальнонаціонального значення як опозиційний рух молодого покоління української творчої інтелігенції.

Важливо також окреслити часові межі розвідки. “Покоління – умовна назва товариства митців (письменників, критиків, малярів, музик, архітекторів та ін.), утвореного переважно ровесниками, ідіостилі яких, переплітаючись, окреслюють стильову тенденцію” – так потрактує це поняття упорядник *Літературознавчої енциклопедії* Юрій Ковалів⁵. Про поняття “покоління” в тогочасному радянському суспільстві навіть не йшлося, бо “...за соцреалістичною доктриною говорити й писати про покоління в літературі категорично заборонялося, адже такий підхід розбивав моноліт радянської літератури з її лозунгами однастайності думки, комуністичної партійності та класовості”, – наголошує Ніна Бернадська⁶.

У шістдесятників, “неймовірної сили таланту покоління” (О. Пахльовська), “не було ні стильової, ні ідейної однастайності. Деякі представники сподівалися на оживлення “соцреалізму”, поділяли комуністичні догми, інші – звільнилися від їх впливу, знаходячи художні цінності на іманентній основі мистецтва, несумісній з імітат-літературою”⁷. Їх об’єднувало прагнення розвінчати заідеологізованість різних культурно-мистецьких спрямувань, наповнити власні “дітища” індивідуальністю через оновлення та подачу тем, образів, сюжетів, кольорів, техніки, матеріалу тощо. Послаблення цензурного тиску (період хрущовської відлиги) спровокувало молодих, 20–30-літніх (зараховують як митців з “розкритим” талантом кінця 50-х, так і на межі 60–70-х років), “озвучити” свої прагнення й бажання, насамперед, через слово, прагнучи відродження національної ідентичності, і фактично заперечуючи заангажовану радянську літературу.

⁴ Л. Тарнашинська, *Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (історико-літературний та поетикальний аспекти)*, Київ 2010, с. 582.

⁵ *Літературознавча енциклопедія у 2-х томах*, ред. Ю. Ковалів, т. 2, Київ 2007, с. 238.

⁶ Н. Бернадська, *Літературні покоління: pro et contra*, [в:] “ЛітАкцент” [інтернет-джерело:] <http://litakcent.com/2019/04/03/nina-bernadska-literaturni-pokolinnya-pro-et-contra/>, відчитано: 03.04.2019.

⁷ *Шістдесятники*, [в:] *Літературознавча енциклопедія у 2-х томах*, т. 2, с. 587.

“Культурний” рух спротиву (письменники Микола Вінграновський, Євген Гуцало, Іван Драч, Володимир Дрозд, Ірина Жиленко, Ліна Костенко, Борис Олійник, Володимир Симоненко, Василь Стус, Григорій Тютюнник, Валерій Шевчук та ін., літературні критики й літературознавці Іван Дзюба, Михайлина Коцюбинська, Євген Сверстюк, Іван Світличний та ін., публіцисти Юрій Бадзьо, В’ячеслав Чорновіл та ін., митці Алла Горська, Віктор Зарецький, Сергій Параджанов, Лесь Танюк та ін.) переріс у політичний – так представники однієї “культурної” дії еволюціонували та утвердилися в іншій – у відкритому протистоянні режимові: політичному дисидентстві та правозахисному рухові. Це був період їхнього входження у відкритий “словесний” протест вже як концептуального шістдесятництва з ідеологічними настановами.

З наукового погляду варто відзначити багатоманітність і переважно публіцистичний характер понять, які вживаються поруч з визначенням “шістдесятники”: “учасники руху опору”, “в’язні сумління”, “нонконформісти”, “дисиденти”, “припізнілі шістдесятники”, “постшістдесятники”, “діти ХХ з’їзду”, навіть метафоричні авторські неологізми – “брама світла” (Р. Корогодський), “лицарі бунту” (О. Пахльовська) тощо. Почасти подібне спричинено різночитанням понять: або їх розрізняють, або об’єднують, і, як наслідок, – відбувається міфологізація цього явища. Зазначене є цілком зрозумілим: “Наша культурна свідомість, хочемо ми цього, чи ні, тримається на певних міфах. Ми віримо у певні символи, сприймаємо деякі речі не раціонально, а емоціонально, підкорюємося маніпуляціям масової культури. А свідомо створені міфи допомагають нам організувати культурний, історичний, ідеологічний простір. Такими потужними явищами, зокрема, стали шістдесятництво та Розстріляне Відродження” – вважає відома літературознавиця Тамара Гундорова⁸.

Так, наприклад, відповідно до змістовного наповнення поняття “дисидент” (“інакомисляча особа, яка виступає проти панівного режиму, офіційної ідеології та політики”⁹) у виданій 2018 року видавництвом “Дух і Літера” антології *Дисиденти. Антологія текстів* серед авторів зазначені, наприклад, Ліна Костенко (нар. 1930) та Володимир Підпалій (1936–1973)¹⁰. Але на сторінці персоналій Віртуального музею “Дисидентський рух в Україні”¹¹ прізвище останнього відсутнє, можливо, автори вважають не доцільним його уводити, оскільки В. Підпалій не надто відкрито піддавав сумніву й критиці тогочасну державну ідеологію та

⁸ *Похоже на то, что это литература кайфа...* Інтерв’ю Уляны Глибчук с Тамарой Гундоровой, “Зеркало недели” 2006, вип. 43, 10–17 ноября.

⁹ *Дисидент*, [в:] *Літературознавча енциклопедія*: у 2 т., т. 1, Київ 2007, с. 281.

¹⁰ *Дисиденти. Антологія текстів*, Київ 2018, с. 46–48.

¹¹ Дисидентський рух в Україні. Віртуальний музей. Персоналії. [інтернет-джерело:] <https://museum.khpg.org/4>.

політику в рядках власних поезій, і його вважають представником “тихої лірики”¹². Отже, як упевнено твердить дисидент Зиновій Антонюк, “... дисиденти відрізняються від решти тим, що потрапили колись у ту чи ту розробку спецорганів, що не обов’язково закінчувалося ув’язненням, але їх вирізняв і чіткіший вияв присутності моральнісних спонук у діях та саморефлексіях”, а дисидентство постало збірним поняттям, що є “лише видима частина айсберга інтелектуального та світоглядно-моральнісного опору існуючій суспільно-політичній системі, і чітке розмежування тих частин просто малопродуктивне”¹³. Зрештою, більшість дослідників вбачає в шістдесятництві породження вже явно політичного руху опору (“друга хвиля шістдесятництва”, як і “другий покiс з 1972 р.” у значенні арештів, глобальніших за перший, з 1965 р.), який мав і інші витоки, зокрема, з Української робітничо-селянської спілки (УРСС), що сформувалася окремо (1959–1961)¹⁴, і далі, як продовження циклу “нескорених” – створення в 1976 р. Української Гельсінської групи (УГГ)¹⁵, яка свідчила про перехід дисидентства в іншу, більш зрілу в організації та структурі (а головне – політичній програмі) стадію, і діяльність якої вважалася за правозахисний рух. Таким чином, явище шістдесятництва охоплювало не тільки 60-ті роки а, фактично, постало маркером у подальших роках

¹² Умовна назва естетичної течії в українській літературі 1960 – початку 1980-х рр., представники якої, як-от Володимир Базилевський, Наталка Білоцерківець, Володимир Затулівітер, Павло Мовчан, Володимир Підпалій, Леонід Талалай, Людмила Таран та ін., намагаючись не конфліктувати, своєю поезією фактично заперечували настанови соцреалізму. Характеризується переважно натурфілософським спрямуванням (проблема існування людини, взаємодія її з природою тощо).

¹³ З. Антонюк, *Між двох кінців «Етичної драбинки»: і на гору, і в долину. Сповідальні спогади*, [в:] Дисидентський рух в Україні. Віртуальний музей. Праці дисидентів [інтернет-джерело:] <http://museum.khpg.org/1596302367>

¹⁴ Українська робітничо-селянська спілка (УРСС) (“група юристів”) створена у Львові 1959 р. Її засновником та головним ідеологом був Л. Лук’яненко. Програмові завдання організації: ненасильницька боротьба за громадські права в Україні, за національні та культурні права, за економічні права тощо, боротьба за самостійність України. На основі радянської Конституції та законів хотіли виборювати права людини і права нації. Члени УРСС мали вищу освіту, зокрема більшість з них була юристами (справу УРСС називають ще “справою юристів”). Організація діяла недовго і небагато встигла зробити. Більшість науковців вважають, що вона була дуже близькою до майбутнього українського правозахисного руху, до якого пізніше й приєдналися найактивніші її члени.

¹⁵ Українська Гельсінська група (УГГ) – відкрита громадська організація. Попервах налічувала 37 різних за походженням та статусом учасників, зокрема, колишні націоналісти, політичні в’язні у минулому, релігійні активісти та ін. Наголошували на застосуванні легальних методів, прагнули розв’язувати суспільні проблеми, зокрема прав особи, із дотриманням законів, створення незалежної демократичної української держави. До 1980 р. три чверті членів було ув’язнено, інших – або виселено за межі України, або їм дозволено емігрувати. У 1988 р. діяльність УГГ відновлено, а на її основі створено Українську республіканську партію (1990 р.)

обстоювання й захисту індивідуальної творчості, національно свідомого суспільства, свободи й прав власних і колективних. У наступні роки, коли на заклики змін держава відгукнулася терором, частина творчої інтелігенції або відійшли в тінь, або були завербовані на співпрацю партійними й спецорганами, або покаялися, або продовжували обстоювати власні позиції в різні способи (мовчанням, прихованою чи явною опозицією), або відкрито боролися¹⁶.

Також постає і проблема вибору імен¹⁷ і критеріїв для визначення ряду представників шістдесятництва: від “поет”, “прозаїк” – до “опозиціонер”, “дисидент” і т.д., на що неодноразово звертала увагу Л. Тарнашинська, керівниця Центру дослідження проблематики українського шістдесятництва Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України¹⁸, яка більше 20-ти років вивчає цю тему, і, попри вихід кількох власних монографій, наголошує на тому, що це питання лишається відкритим¹⁹. Подібні проблеми порушувалися ще при започаткуванні роботи Центру й у 2017 році. Зокрема висловлювалися міркування й певні побажання: щодо необхідності аналізу “творчості в соціологічному чи психобіографічному аспектах, а також прочитання тих, хто з багатьох причин перебував на маргінесах непростой сфери”; про важливість регіонального принципу; про складніше явище – дітей шістдесятників та ін²⁰.

¹⁶ Щодо назви імен у даному ракурсі, вважаємо не етично називати “завербованих” та “покаявшихся”, оскільки на сторінках різних видань, зокрема, спогадів, висловлюються різні думки. Офіційних спростувань або погоджень (люстрації) не відбувалося, то й не варто у статті повторювати не перевірені дані та припущення. Упевнено можемо стверджувати лише, наприклад, що “відійшли у тінь” М. Вінграновський, І. Драч та ін., “мовчала” в “явній опозиції” Л. Костенко, “відкрито боролися” В. Стус, Є. Сверстюк, І. Світличний та ін.

¹⁷ Згадка у виступі Л. Тарнашинської при відкритті 28.11.2017 р. Центру дослідження проблематики українського шістдесятництва в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України фрази д.філол.н., проф., акад. НАН України Віталія Дончика 20-річної давнини: “завдання персоналізувати шістдесятництво” [інтернет-джерело:] <http://www.ilnan.gov.ua/index.php/uk/naukovo-doslidni-tsentry-pry-institutu/tsentr-doslidzhennia-problematyky-ukrainskoho-shistdesiatnytstva/item/486-i-znovu-pro-shistdesiatnytstvo-dosvid-pereosmyslennia-stenohrama>.

¹⁸ Сторінка Центру дослідження проблематики українського шістдесятництва на фейсбук [інтернет-джерело:] https://www.facebook.com/permalink.php?id=106904017600184&story_fbid=106952454262007.

¹⁹ 12.04.2018 р. в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України відбувся семінар, організований Центром дослідження проблематики українського шістдесятництва на тему “Повертаючись до термінології: хто ж такі шістдесятники? (Канони, межі, критерії, імена)”.

²⁰ ...І знову про шістдесятництво: досвід (пере)осмислення. (Стенограма). Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. [інтернет-джерело:] <http://www.ilnan.gov.ua/index.php/uk/naukovo-doslidni-tsentry-pry-institutu/tsentr-doslidzhennia-problematyky-ukrainskoho-shistdesiatnytstva/item/486-i-znovu-pro-shistdesiatnytstvo-dosvid-pereosmyslennia-stenohrama>.

Якщо й опубліковано чималу кількість спогадів шістдесятників і про них, листування, щоденники, архівні та слідчі справи й тому подібне, то, мабуть, такий же масив матеріалів ще не відкрито архівами спецорганів для дослідників, а якщо й відбувається доступ до них, як у випадку з Вахтангом Кіпіані, який видав друком у 2019 році збірку документів з архіву колишнього КДБ УРСР щодо справи Василя Стуса²¹, то відкриваються “нові горизонти” усвідомлення й бачення процесу, що, зрозуміло, збурює не тільки емоції та почуття, а й знаходить відгук на сторінках сайтів, друкованих видань, і, як бачимо, навіть в суді²².

Важливість конкретики особи в розширенні біографічних відомостей шляхом відстежування еволюції її життя й творчості, зображення в межах певного кола, як родинного, так і соціального, взаємостосунків з людьми, вивчення впливу подій та їх наслідків, а також таких аспектів як освіта й професійна діяльність, захоплення, етно-психологічні характеристики й характеристики та спогади сучасників тощо – надаватиме більше пунктирів для укладання об’єктивної біографії як особистості, так і біографії покоління – все це на часі й актуально. “Щоб зрозуміти саме явище шістдесятництва, так би мовити, «зсередини», треба знати сюжети, колізії, деталі, події, учинки, розуміти мотивацію, порухи, міру переживання драм і трагедій – тоді тільки тексти цих людей «оживатимуть» на ваших очах, наповнюватимуться особливим змістом”, – справедливо зазначила Л. Тарнашинська²³.

Одними з необхідних для досягнення поставленої мети постають просопографічні дослідження, серед яких дослідники розрізняють як індивідуальні, так і “групові”: “Просопографія – це дослідження біографічних характеристик групи осіб в історії шляхом колективного вивчення їх життя” – визначення одного з перших дослідників цього напрямку британця Лоуренса Стоуна (1971)²⁴.

Застосування просопографічного інструментарію дає можливість побачити людину реальну, у життєвих обставинах і вчинках, а не тільки за офіційними, “сухими” матеріалами (фактично, за анкетними да-

²¹ В. Кіпіані, *Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР*, Харків 2019.

²² Йдеться про намагання Віктора Медведчука, якого часто звинувачують у порушенні адвокатської етики під час процесу над поетом і дисидентом Василем Стусом, і який своєї провини після оприлюднення матеріалів не визнав і намагався через суд заборонити поширювати книгу в нинішньому вигляді – Апеляційний суд скасував рішення про заборону на розповсюдження книги, а привертання уваги, навпаки, призвело до сплеску її популярності, відповідно, – і до друку нового тиражу.

²³ Л. Тарнашинська, *За них говорили і вчинки, і творчість*, “Українська мова та література” 2020, № 32, с. 25.

²⁴ L. Stone, *Prosopography*, [w:] “Daedalus” 1971, № 1 (100), с. 46.

ними), – серед друзів і недругів, однодумців, співробітників, родини, недоброзичливців; виокремлення позитивних і негативних рис; у побуті та на відпочинку. Нині зацікавлення науковцями просопографією в Україні зростає, а метод завойовує популярність не тільки серед істориків, а й у вчених інших галузей. У межах досліджень українські науковці активно послуговуються власними розробками з просопографії, зокрема, Ольга Казакевич, Вікторія Константінова, Світлана Ляшко, Юрій Святець, Оксана Співаченко, Інна Старовойтенко, Тетяна Чубіна та ін.; захищено дисертації Тетяною Березовською, Ольгою Гураль, Іриною Ключневою, Валерієм Томозовим та ін.

Найпопулярнішою темою для просопографії були й залишаються політичні еліти, але також, як стверджує Л. Стоун, можна провести аналіз і інших категорій, зокрема, інтелігенції, освітян, юристів та ін.: “Просопографія не має відповіді для всіх, але вона ідеально підходить для розкриття мережі соціопсихологічних зв’язків групи”²⁵. Оскільки еліта має можливість приймати важливі рішення не тільки в межах політики, а й впливає “на розвиток тих сфер, які знаходяться в межах її компетенції, є особливо важливим чинником соціокультурного розвитку будь-якого суспільного утворення. При цьому культурна еліта відповідальна не лише за культуру, але й має функцію творення ідеологічних та світоглядних конструкцій”²⁶, то шістдесятники виступають “новою інтелектуальною елітою”, яка будувала інтелектуальний і духовний потенціал нації.

Просопографічний метод, можна сказати, гнучкий, а отже, зручний тим, що кожний дослідник трансформує його під свої потреби й вимоги (за власною затвердженою структурою), у залежності від досліджуваного періоду, соціальної групи, родини, що й формуватиме основну вибірку. Довідкові видання – найкращий приклад застосування цього методу. У межах теми дослідження, наприклад, *Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР*²⁷, репрезентуючи українську частину, став результатом 10-річної праці Харківської правозахисної групи (близько 200 персоналій) або – *Енциклопедичний довідник “Рух опору в Україні: 1960–1990”* (своєрідне зведення найважливіших моментів, подій і явищ в Україні під час дисидентського руху в СРСР та на її теренах), одним із завдань якого було “Подати біографії персонажів – шістдесятників, письменників, правозахисників,

²⁵ Там само, с. 66.

²⁶ О. Дарморіз, Р. Мокрик, *Феномен шістдесятників у контексті проблеми формування культурної еліти в Україні*, “Українознавчий альманах” 2013, вип. 14, с. 76.

²⁷ *Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР*, т. 1, т. 2, Україна, Частина I, Харків 2006.

політів'язнів, які відіграли важливу роль у розвитку української самостійницької політичної думки і в боротьбі за незалежність України”²⁸ та ін.

Розвиток комп'ютерних технологій розширює можливості методу зокрема через створення оболонок сайтів і зручністю постійного наповнення матеріалами й ресурсами. Так, сайт Віртуального музею “Дисидентський рух в Україні” у своїй структурі, окрім різнонаправленої тематичної інформації, нині містить дані про 402 персоналії²⁹, а сайт Національної бібліотеки України імені Володимира Вернадського пропонує науково-інформаційний проєкт “Український національний біографічний архів”³⁰ (з визначеними напрямками та ресурсами, і який дотепер налічує загалом близько 85000 записів персоналій), започаткований Інститутом біографічних досліджень, метою укладачів якого “...є створення фундаментального вітчизняного науково-інформаційного ресурсу, який інтегрував би вивірену інформацію про діячів України минулих часів і слугував би зростаючим інформаційним потребам сфер освіти, науки, культури, державного управління, завданням репрезентації України у світі”, хоча діячі шістдесятництва тут представлені далеко не всі, але це, звісно, питання часу. Також на сайті Національної бібліотеки імені Ярослава Мудрого розміщено 18 випусків-персоналій електронного проєкту, ініційованого Л. Тарнашинською, “Шістдесятництво: профілі на тлі покоління” (випуски містять вступні статті, літературознавчі нариси, бібліографію)³¹.

У межах місцевих проєктів (зокрема, локальних бібліотек) представлені біографії із бібліографіями, наприклад, Бібліотека (для дорослих) ім. К. Симонова ЦБС Дніпровського району пропонує по вісім, найбільш відомих авторів у 1-му випуску (2016) та 2-му випуску (2018) електронної версії *Шістдесятництво у спогадах і долях*, розміщеній на платформі Issuu Content³².

Можливості вільного доступу використовують для зберігання, популяризації та використання й інші сайти, наприклад, Електронний архів українського визвольного руху³³ (його гасло “Робимо минуле доступним”), у розділах якого можна почерпнути інформацію – від архівних

²⁸ *Рух опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник*, Київ 2010, с. 10.

²⁹ Дисидентський рух в Україні. Віртуальний музей. Там само.

³⁰ Український національний біографічний архів, [інтернет-джерело:] <http://biography.nbuv.gov.ua/index.php/institut/proekti>.

³¹ Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Культура України, Електронна бібліотека, [інтернет-джерело:] <http://surl.li/agtstq>.

³² *Шістдесятництво у спогадах і долях: бібліографічний список*, Випуск 1, 2, Бібліотека ім. К. Симонова, Київ 2016, [інтернет-джерело:] <http://surl.li/ahooo>.

³³ Електронний архів українського визвольного руху, [інтернет-джерело:] <https://avr.org.ua/?idUpCat=221>.

матеріалів справ до даних персон і періодичних видань тощо, зокрема й у межах теми, що досліджується.

Важливий внесок у формування документального джерельного ресурсу, присвяченого шістдесятництву, належить нині й різноманітним медійним проектам. Хоча вони і не завжди дають достеменно правдиву інформацію, але, принаймні, можуть чималою мірою допомогти професійним дослідникам у її пошуках. Таким помічником, зокрема, може стати цикл програм історичного освітньо-пізнавального проекту “Машина часу” (“Шістдесятники”, 2016 року, 8 частин-серій)³⁴, а також окремі, присвячені шістдесятництву, серії онлайн-ового суспільно-історичного, науково-популярного видання “Історична правда з Вахтангом Кіпіані” (*Хто вбив Аллу Горську?*), що виходить з 2013 року³⁵, серіал документальних фільмів від студії Віател “Гра долі” (виходить з 2005 року), й численні програми (10–40-хвилинні) про окремих діячів минулого часу. У межах проблеми використання кіноматеріалів для дослідження варто згадати також можливості фондів Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного (м. Київ), які хоча й не оприлюднені в мережі інтернет, але доступні для роботи³⁶.

У наш час назрілою, такою що заслуговує на реалізацію спільними зусиллями науковців, громадських організацій та інформаційних центрів, є необхідність розбудови єдиної інформаційної бази, яка б інтегрувала розрізнені нині дані про діячів руху шістдесятництва. Водночас вона мала б зібрати не лише офіційні документи, але й різноманітні матеріали просопографічного плану. Застосування інструментарію просопографічних досліджень, нагромадження бази таких матеріалів може стати важливим підготовчим етапом у справі вивчення життєвого шляху окремих діячів руху шістдесятництва й створення колективної біографії їх покоління.

Упродовж останніх років в Україні з’явилися серйозні напрацювання, які окреслюють шляхи плідного застосування просопографічних методів досліджень. Зокрема, наприклад, можна відзначити працю Лариси Буряк, у яких вона, структуруючи масив публікацій жіночого біографічного наративу, умовно представляє своєрідні блоки: “біографії-реставрації”, “повернуті з небуття або реанімовані”, “біографічний калейдоскоп” та “ко-

³⁴ *Машина часу. Шістдесятники*. Цикл програм історичного освітньо-пізнавального проекту, [інтернет-джерело:] <https://www.youtube.com/watch?v=FiUsuHomUW4>.

³⁵ *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Хто вбив Аллу Горську?*, [інтернет-джерело:] <https://www.youtube.com/watch?v=qC9SVP9KIn0>, dostęp: 20.11.14.

³⁶ Наприклад, стаття співробітниці архіву Л. Касян, *Дискурс шістдесятництва в українському документальному кіно (за документами ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного)*, “Архіви України” 2013, № 6.

лективні біографії”³⁷. Кожний блок вже є структурованим щодо інформації жіночих біографій, наприклад, “біографічний калейдоскоп” – формування за певними рівнями довідникових та енциклопедичних видань; “колективна біографія” з представленням авторки нарративу трьох мисткинь – М. Коцюбинської, А. Горської, І. Жиленко – безпосередньо дотична з матеріалом для вибірки до портрету покоління шістдесятників. Також ряд розвідок Ярослава Сека (абсолютно в іншому напрямку формування від попереднього прикладу), зокрема, найпоказовіша *Арешти 1965 р. в УРСР як засіб боротьби комуністичної партії з інакодумством*³⁸, у якій автор подає окремі факти з біографій арештованих і хронології арештів у невеличких таблицях (у зведеній порівняльній табличці – дані двох джерел). Звісно, автор не має на меті зібрати базу даних, але його прагнення точності постає мотиваційним стимулом для інших дослідників.

У наш час, лише на основі використання інструментів просопографії, можливим є осягнення усієї складної та багатогранної картини суспільних і культурно-мистецьких процесів, у фокусі яких знаходилися шістдесятники; повноцінно відтворити образи тих, хто вже пішов з життя. На нашу думку, теоретично й логічно такий багатокомпонентний інформаційний ресурс міг би розміститися на сайті Музею шістдесятництва.

Таким чином, зусиллями багатьох вчених та наукових і громадських осередків нині продовжується наповнення документальних матеріалів, які можуть у подальшому стати основою для широкого просопографічного дослідження феномена шістдесятництва в іменах учасників цього руху. Створення колективного портрета шістдесятників є важливим науковим завданням, яке допоможе в осмисленні процесів становлення в Україні у 60–70-х роках ХХ ст. нової, ідейно незалежної від правлячого комуністичного режиму інтелектуальної еліти. Значимість такої дослідницької роботи є особливо зрозумілою, зважаючи на вагомий вплив шістдесятництва на ідейне зростання українського суспільства в останніх десятиліттях ХХ ст., яке підготувало його до усвідомлення необхідності здобуття Україною незалежності.

БІБЛІОГРАФІЯ

Burák Larisa. 2016. *Žinoča biografika ák naprámnaukovih doslídžen: tradicij j sučasni reprezentacij*. “Ukraíns’ka biografistika”. Kiiv № 13: 10–27. [Буряк Лариса. 2016.

³⁷ Л. Буряк, *Жіноча біографіка як напрям наукових досліджень: традиції й сучасні репрезентації*. Українська біографістика = Biographistica Ukrainica, Київ 2016, с. 19–21.

³⁸ Я. Секо, *Арешти 1965 р. в УРСР як засіб боротьби комуністичної партії з інакодумством*, “Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка”, Тернопіль 2015, Вип. 2, ч. 4.

- Жіноча біографіка як напрям наукових досліджень: традиції й сучасні репрезентації*. “Українська біографістика”. Київ № 13: 10–27].
- Darmoriz Oksana, Mokrik Radomir. 2013. *Fenomen šitdesâtnikiv u kontekstî problemî formuvannâ kul'turnoi eliti v Ukraïni*. “Українознавчій ал’манах” Київ вип. 14: 76–79 [Дарморіз Оксана, Мокрик Радомир. 2013. *Феномен шістдесятників у контексті проблеми формування культурної еліти в Україні*. “Українознавчий альманах”. Київ Вип. 14: 76–79].
- Disidenti*. 2018. *Antologîâ tekstiv*. Київ: Duh i Litera [Дисиденти. 2018. *Антологія текстів*. Київ: Дух і Літера].
- Žilenko Īrina. 2011. *Homo feriens. Spogadi*. Київ: Smoloskip [Жиленко Ірина. 2011. *Homo feriens. Спогади*. Київ: Смолоскип].
- Kipiani Vahtang. 2019. *Sprava Vasilâ Stusa. Zbirka dokumentiv z arhivu kolišn'ogo KDB URSSR*. Harkiv: Vivat [Кіпіані Вахтанг. 2019. *Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР*. Харків: Віват].
- Literaturoznavča enciklopediâ u 2-h tomah*. 2007. Київ: ВС «Академія» [Літературознавча енциклопедія у 2-х томах. 2007. Київ: ВС «Академія»].
- Mižnarodnij biografičnij slovník disidentiv kraïn Central'noi ta Shidnoi Ėvropi j kolišn'ogo SRSR*. 2006. Т. 1., Т. 2. Україна. Častina Ī. Harkiv: Harkivs'ka pravozahisna grupa; «Prava lûdinî» [Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР. 2006. Т. 1., Т. 2. Україна. Частина I. Харків: Харківська правозахисна група; «Права людини»].
- Pohože na to, čto èto literatura kajfa...* 2006. Interv'û Ulâny Glibčuk s Tamaroj Gundorovoj. Zerkalo nedeli. Vip. 43. 10–17 poâbrâ [Похоже на то, что это литература кайфа... 2006. Интервью Уляны Глибчук с Тамарой Гундоровой. “Зеркало недели” Вип. 43. 10–17 ноября].
- Ruh oporu v Ukraïni: 1960–1990. Enciklopedičnij Dovidnik*. 2010. Київ: Smoloskip [Рух опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник. 2010. Київ: Смолоскип].
- Seko Āroslav. 2015. *Arešti 1965 r. v URSSR âk zasib borot'bi komunističnoi partii z inakodumstvom*. Naukovî zapiski Ternopil's'kohonacional'nogo pedagogičnogo univârsitetu imeni Volodimira Gnatûka. Ternopil':Vidavnicтво TNPU im. V. Gnatûka. Vip. 2. Č. 4: 57–66 [Секо Ярослав. 2015. *Арешти 1965 р. в УРСР як засіб боротьби комуністичної партії з інакодумством*. “Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка”. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка Вип. 2. ч. 4: 57–66].
- Tarnašins'ka Lûdmila. 2010. *Ukraïns'ke šitdesâtnicтво: profîli na tli pokolinnâ (istoriko-literaturnij tarpoetikal'nij aspekti)*. Київ: Smoloskip [Тарнашинська Людмила. 2010. *Українське шістдесятицтво: профілі на тлі покоління (історико-літературний та поетикальний аспекти)*. Київ: Смолоскип].
- Tarnašins'ka Lûdmila. 2020. *Za nih govoriли i včinki, i tvorčist'*. “Ukraïns'ka mova ta literatura” № 32 [Тарнашинська Людмила. 2020. *За них говорили і вчинки, і творчість*. Українська мова та література № 32].
- Čiško Vitalij. 1996. *Biografičnatradiciâ ta naukova biografiâ v istorii i sučasnosti Ukraïni*. Київ: ВМТ [Чишко Віталій. 1996. *Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України*. Київ: ВМТ].
- Ševčuk Valerij. 2015. *Na berezi času. Ti, kotri poruč: Spogadi pro sučasnikiv*. Київ: Libid' [Шевчук Валерій. 2015. *На березі часу. Ти, котрі поруч: Спогади про сучасників*. Київ: Либідь].
- Stone Lourens. 1971. *Prosopography*. “Daedalus” № 1 (100): 46–79.

BIOGRAFIA ZBIOROWA „SZISTDESIATNYKÓW”: PROBLEM ZBIERANIA I SYSTEMATYZOWANIA MATERIAŁÓW

Artykuł został poświęcony problematyce gromadzenia i systematyzowania materiałów dotyczących postaci ukraińskich „szistdesiatnyków”, integrowania rozproszonych dokumentów i włączania prac badaczy do bazy materiałów biograficznych. Zwrócono uwagę na narzędzia badań prozopograficznych, które proponuje się dla stworzenia zbiorowego portretu „szistdesiatnyków”. W artykule podjęto próbę zdefiniowania odrębnych pojęć terminologicznych na oznaczenie zjawisk, działań i statusu osób ruchu lat 60. i 70. XX wieku, a także dokonano analizy zbioru dokumentów i materiałów, które są publicznie dostępne w przestrzeni informacyjnej Ukrainy oraz ich zdolności do budowy pełnego zbioru informacji w celu stworzenia bazy danych z myślą o edycji zbiorowej biografii przedstawicieli ww. ruchu lat 60. i 70. XX wieku.

Słowa kluczowe: „Szistdesiatnyky”, biografia, pokolenie, prozopografia, wydania drukowane, zasoby internetowe.

КОЛЕКТИВНА БІОГРАФІЯ ШІСТДЕСЯТНИКІВ: ПРОБЛЕМА ЗБОРУ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ МАТЕРІАЛІВ

Стаття присвячена проблемі збирання й систематизації матеріалів про діячів українського шістдесятництва, інтеграції розрізнених документів і напрацювань учених до бази біографічних матеріалів. Увага зосереджується на інструментарії просопографічного дослідження, що пропонується для створення колективного портрета шістдесятників. У статті здійснена спроба визначити окремі термінологічні поняття на позначення явищ, дій і статусу осіб руху шістдесятництва 1960–1970-х років, а також аналіз комплексу документів і матеріалів, що знаходяться у відкритому доступі в інформаційному просторі України, та їхньої спроможності в забезпеченні повновартісного збору інформації для формування бази даних з метою створення колективної біографії представників руху шістдесятництва 60–70-х років XX століття.

Ключові слова: шістдесятництво, біографія, покоління, просопографія, друковані видання, інтернет-ресурси.

